

Nils-Arvid Bringéus: *Carl Wilhelm von Sydow som folklorist* Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur 2006

På Tranhults gård i Ryssby socken föddes 1878 en pojke, som kom att bli vårt lands mest betydande folkminnesforskare under 1900-talet. Symboliskt nog föddes han på den traditionsfyllda Tomasdagen den 21 december, då tomtar och annat oknytt i skydd av vintermörkret ansågs vara i farten som aldrig den. Hela sitt yrkesverksamma liv ägnade han sig åt utforskningen av folklig diktning och folketro. Hans namn är Carl Wilhelm von Sydow. Under ett halv sekel var han en outtröttlig samlare av sagor och sägner, populärföreläsare och flitig skribent. Han utvecklade folkminnesforskningen som vetenskap och blev slutligen professor i folkkulturforskning. Han livsgärning har i högsta grad bidragit till att vi kan kalla västra delen av Kronobergs läns för Sagobygden. Utan hans systematiska insats att rädda folkets sagor och sägner till eftervärlden genom grundandet av Folklivsarkivet i Lund hade den folkliga berättarskatten varit mycket magrare.

Carl Wilhelm von Sydow är idag mer känd utanför Sveriges gränser än i sitt hemland och därför är det mycket glädjande att hans sentida efterföljare på professorstolen i Lund, etnologen Nils-Arvid Bringéus, nu skrivit en fängslande biografi om von Sydow. Den heter "*Carl Wilhelm von Sydow som folklorist*" och är utgiven 2006 av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.

Lanbruksskola

Skildringen tar, som sig bör, sin början på Tranhults gård. Åren 1872-1883 var Kronobergs läns lantbruksskola förlagd till gården och Carl Wilhelms far Ludvig von Sydow var föreståndare för skolan. Mycket folk rörde sig på gården och redan under de första barndomsåren fick Carl Wilhelm stifta bekantskap med trolldom, kloka gummor och gubbar i kontrast till den strängt kristna uppfostran barnen på Tranhults gård fick. I ett avslutande kåseri i boken understryker sonen Max von Sydow "att de berättelser om spöken, troll, lindormar etc. som hela tiden florerade i pappas omedelbara närhet, gjorde minst lika starkt intryck på honom som det farfar och sockenprästen predikade. Lika mycket som Vår Herre och hin onde måste näcken, lindormen och allt annat trolltyg ha varit en stark realitet för honom när han var barn." 1886 när Carl Wilhelm var sju år gammal gjorde fadern konkurs och pojken fick flytta till moderns släktingar på gården Tagel i Mistelås socken där han tillbringade två och ett halv år innan han påbörjade sina studier i Växjö.

I Lund

När Carl Wilhelm von Sydow 1898 kom som student till Lund fanns inte ämnet folkminnesforskning. Hans läste litteraturhistoria men kom ganska snart in på studiet av folkliga texter. Studierna varvade han med många års undervisning på folkhögskolor. Mötet med folkhögskolevärlden formade von Sydows folkbildningsambition. Samtidigt med det vetenskapliga arbetet kuskade han land och rike runt och föreläste om Vårfester och majvisor, Trollkarlar och trolldom, Skörden i sed och tradition och Folkets berättarkonst. Samtidigt uppmanade han åhörarna att själva samla in folkminnen. Det är fängslande att via Bringéus följa von Sydows rapporter från sina resor. I februari 1922 skriver han till hustrun: "Från Vilhelmina reste jag på järnväg till Dorotea. Men därifrån 6 mils slädfärd till Åsele, där jag var två dar och på kvällen den 2a dagen for jag samma väg tillbaka och kom fram till Dorotea kl. 4 på morgonen. Den resan var lite besvärlig ty det hade vräkt ner väldigt med snö och föret var trögt och så snöade det hela vägen så man var en enda snögubbe."

Sagor i radio

Von Sydow tog också det nya mediet radion i sin tjänst och berättade sagor i radio och efterlyste folkminnen. Här grundlägger han en tradition som levt vidare in i vår egen tid, först genom hans lärjunge Jan-Öjvind Swahn och nu senast programmet Folkminnen med Bengt af Klintberg och Christina Mattsson. Ämnets stora popularitet bland radiolyssnarna har dock aldrig motsvarat uni-

versitetens och anslagsmyndigheters intresse för ämnet och von Sydows arbete är hela tiden en kamp både för den egna brödfödan och för ämnets existens, något som Bringéus bok vittnar om.

Von Sydow själv blev docent i folkminnesforskning 1910 och började undervisa i ämnet i Lund 1911. Först 1938 fick han professors namn och två år senare utnämndes han till professor i folkkulturforskning. Bringéus redogör systematiskt för von Sydows forskarkarriär och hans omfattande vetenskapliga nätverk.

Vetenskapliga strider

Särskilt intressant finner jag det att följa von Sydows arbete på Irland där han genom sitt arbete aktivt bidrog till att bilda Irish Folklore Commission. Han lärde sig själv iriska för att kunna förstå de ännu kvarlevande berättarnas sagor och sägner. von Sydow betonade i sin vetenskapliga gärning vikten av att gå till källorna och uppteckna och studera den ännu levande folkdikten. Han förfäktade redan i sin licentiatavhandling om Finnsäggen, som publicerades 1907-1908, att sentida uppteckningar bland allmogen kunde ha större källvärde än versioner som nedtecknats på 1500- och 1600-talen. Han blev hårt angripen av den källkritiske historieprofessorn Lauritz Weibull. Det blev inledning på den första men inte sista hetska vetenskapliga striden mellan von Sydow och forskare både från andra vetenskapliga discipliner såväl som från folkminnesforskningen. Bringéus ger många insikter från dessa skoningslösa skriftväxlingar ofta fulla med förolämpande invektiv.

När jag tidigare läst dessa debattinlägg har de slagit mig att nog inga forskare bråkade så mycket som folkminnesforskare och etnologer. En förklaring som finns i Bringéus bok är striden för ämnets existens, få lärotjänster, avsaknaden av professorstjänster och den ständiga ekonomiska kampen att överleva som forskare. von Sydow hade inte alltid rätt och en hel del av hans tankar och slutsatser är i dag överspelade, men på den tiden det begav sig bidrog hans friska och ifrågasättande teorier att folkminnesforskningen utvecklades som vetenskap.

Traditionsbärarnas betydelse

Redan för 90 år sedan lyfte von Sydow fram traditionsbärarnas betydelse och betonade vikten av att studera sagoberättarnas liv och den miljö de verkade i. En inriktning som idag är högsta mode. När det blev aktuellt att ge ut Mickel i Långhults sagor på 1930-talet åkte von Sydow själv till Ryssby. I ett brev 1936 till Sven Liljeblad, som arbetade med utgivningen, citerar Bringéus vad folk berättat om Mickel för von Sydow: "Mickel i Långhult var 'liten å schvatter' och ett stort original, känd av alla och ännu känd till namnet som spektakelmakare... Man borde skicka en samlare till Långhult på två veckor som kunde samla alla uppgifter om Mickel. Han har tydligen varit en på sin tid mycket känd traditionsbärare, som också kunde ljuga ihop en historia då materialet tröt. Han är en synnerligen god typ och det har sannolikt inte funnits fler än han att räkna med i Ryssby." Vi vet också att von Sydow gick från ord till handling och 1936 och 1937 besökte en av hans studenter Ryssby socken och träffade en rad bybor i Långhult och Målaskog som berättade vad de visste och hade hört om Mickel.

Med skärpa understryker von Sydow vikten av att verkligen uppteckna berättelserna så som folket har berättat dem, hans använder uttrycket "folkets konstform". von Sydow betonade inte bara den aktive traditionsbärarens betydelse för sagornas förändring utan också de passiva traditionsbärarnas roll som lyssnare och att de då ville höra berättelsen i den form de var van vid. Det är hemligheten med att en saga kan leva i ganska så oförändrad form i tusentals år.

Inriktningen på individen innebar att von Sydow lyfte fram den enskilde individens upplevelser av övernaturlig art och hans tolkningar av dessa upplevelser grundade sig på sociala och psykologiska faktorer. En hel del upplevelser kunde förklaras utifrån hallucinationer, drömmar och fantasier. Idag låter det inte så nyskapande men väckte en omfattande debatt i början av 1900-talet. Många forskare såg rester av en gammal fruktbarhetskult i seder och traditioner. von Sydow gav enkla förklaringar och menade att det var naturligt att det utvecklades särskilda traditioner kring t ex den sista kärven som togs på åkern. Det handlar mer om lek och lust än gammal fruktbarhetskult. Det var alls inte konstigt att det sista och det första blev föremål för särskilt intresse. Det var inte heller un-

derligt att folk berättade om höga kullar där troll bodde eller utbildade föreställningar om gamla träd, det som är ovanligt och avvikande lockar helt enkelt till sig berättelser och inspirerar till berättelser. von Sydow pekade också på att många sägner mindre berättades för att man trodde på dem, mer för att de gav utrymme åt fantasi och dikt och sålunda återspeglade folkhumorn.

En tynande tillvaro

Bringéus bok är som framgått inte bara en biografi utan också en skildring av folkminnesforskningen som vetenskaplig disciplin och hur denna till slut inordnas i ämnet etnologi. Idag för folkminnesforskningen en tynande tillvaro vid landets universitet, men förhoppningsvis kan det nya stora intresset för muntligt berättande åter rikta fokus mot den folkliga berättartraditionens stoff. För 40 år sedan publicerade Nils-Arvid Bringéus sin numera klassiska biografi över en annan av Sagobygdens portalgestalter, fornforskaren Gunnar Olof Hyltén-Cavallius. Tillsammans är de två böckerna mycket värdefulla som en bakgrund till den muntliga berättartraditionen och studiet av folkminnen, och det blir en särskilt intressant läsning mot det perspektivet att de båda stod djupt rotade i den småländska folktraditionen i Sagobygden.

När man läser Bringéus bok förstår man att von Sydow inte lämnade någon människa oberörd. Låt mig avsluta med Jan-Öjvind Swahns personliga minne av von Sydow i artikeln "Arvet från von Sydow" som publicerades i tidskriften RIG 1996, då 50 år hade förflutit sedan Tranhultspojken lämnade professorsstolen i Lund; "von Sydow var en utomordentlig karismatisk gestalt, och mötet med honom medförde för min personliga del att jag avstod från läkarutbildningen för vilken jag skaffat mig nödiga betyg, för att på vinst och förlust ägna mig åt det av universitetets ämne som gav de i särklass uslaste framtidsmöjligheterna. Men det har jag å andra sidan aldrig ångrat."

Per Gustavsson